

Лидија ГЕОРГИЕВА

УДК: 316.485.6:929Бел, К.; 341.24:316.485.6

Прегледен труд

АРХИТЕКТОНИКАТА НА СПОГОДБАТА: КРИТИЧКА АНАЛИЗА И ПРОШИРУВАЊЕ НА ТЕОРИЈАТА НА КРИСТИН БЕЛ ЗА МИРОВНИ ДОГОВОРИ ВО РЕШАВАЊЕТО КОНФЛИКТИ И ГРАДЕЊЕТО МИР

Кратка содржина:

Теориската рамка на Кристин Бел за мировните договори претставува парадигматска промена во разбирањето на нивната природа, функција и влијание во теоријата за решавање на конфликти и практиката на градење мир. Одејќи подалеку од гледањето на договорите како обични крајни точки или процедурални инструменти, Бел ги концептуализира како динамични, конститутивни и инхерентно правно-политички процеси кои фундаментално ги преобликуваат конфликтните пејзажи и односите меѓу државата и општеството, честопати дејствувајќи како де факто устави што генерираат уникатен хибриден правен поредок – *lex pacificatoria*. Овој труд критички ги анализира основните теоретски предлози на Бел, нагласувајќи ја нивната длабока важност за преформулирање на научното разбирање и трансформирање на практиката. Ги испитува нејзините концепти за мировните договори како уставни моменти, *lex pacificatoria*, динамиката на процесот и т.н. фазниот конституционализам. Потоа, трудот го анализира влијанието на теоријата врз науката за решавање на конфликти, предизвикувајќи ги либералните претпоставки за мир и преформулирајќи ја улогата на правото, како и неговото трансформативно влијание врз практиката на градење мир, особено во однос на дизајнирањето, имплементацијата и инклузивноста на договорите. Во еден дел за критичко ангажирање, трудот се осврнува на значајните ограничувања, вклучувајќи го државно-центризмот, елитистичката пристрасност, нормативната двосмисленост во рамките на *lex pacificatoria*, предизвиците на фазниот конституционализам, слепите точки поврзани со родот и оперативната комплексност. Трудот завршува со потврдување на придонесот на Бел, и се залага за неговото континуирано усовршување и контекстуално прилагодување, особено во врска со недржавните актери, локалното дејствување, дигиталната медијација, климатските конфликти и промените на глобалната моќ. Во проширената листа на референци се вклучени научници кои се занимаваат со и ја критикуваат теориската рамка на Бел.

Клучни зборови: Кристин Бел, мировни договори, решавање конфликти, градење мир, *lex pacificatoria*, конституционализам, транзициска правда, имплементација, либерален мир, хибридноста, критичка теорија

Вовед

Преговорите и спроведувањето на мировните договори се клучни моменти во макотрпниот пат од насилан конфликт кон постигнување услови за одржлив мир. Со децении, проучувањето и практиката на решавање конфликти и градење мир се справуваат со разбирање на природата, функцијата и ефикасноста на овие сложени документи, честопати третирајќи ги како конечни крајни точки или пак, како технички планови. Собобјавување на анализите на Кристин Бел, професорка по уставно право и директорка на Програмата за истражување на политиките на Универзитетот во Единбург, овие амбиции беа надминати. Преку „Мировните договори и човековите права“ (2000) и „За правото на мир: Мировните договори и *Lex Pacificatoria*“ (2008), Бел изгради сеопфатна и трансформативна теоретска рамка која се оддели од традиционалното гледање на мировните договори. Нејзината теорија ги разбива симплистичките поими и наместо тоа ги концептуализира мировните договори како динамични, конститутивни и инherentно правно-политички процеси кои фундаментално ги преобликуваат конфликтните пејзажи и односите меѓу државата и општеството, честопати функционирајќи како де факто устави во рамките на уникатен хибриден правен поредок.

Во овој труд се разработува критичка анализа на теоријата на Бел. Прво, се деконструираат нејзините основни теоретски столбови. Потоа, се оценува длабоката важност на нејзината работа за теоријата за решавање на конфликти, истакнувајќи го предизвикот за (дотогаш) доминантните парадигми и нејзиното преформулирање на улогата на правото. Последователно, се испитува трансформативното влијание врз практиката на градење мир. Значителен дел од трудот критички се занимава со ограничувањата на теоријата и тековните предизвици коишто ги открива. Конечно, трудот ја разгледува современата релевантност на теориската рамка и пастиштата за иден развој. Работата на Бел, тврдиме овој труд, останува неопходна, иако комплексна и еволуирачка основа за разбирање и навигација по опасниот терен на градење мир по конфликт.

Деконструкција на теоретската рамка на Бел: Столбови на новата парадигма

Теоријата на Бел ги разбива симплистичките поими за мировните договори, градејќи софистицирана градба врз неколку меѓусебно поврзани столбови кои колективно го преобликуваат нашето разбирање.

Најрадикалниот и највлијателен придонес на Бел е нејзиното тврдење дека мировните договори честопати функционираат како де факто устави или уставни трансформатори (Бел, 2000, 2008). Во контексти каде што постојниот устав е длабоко оспорен, нефункционален или е коренска причина за конфликт (често во меѓудржавните војни), мировните догово-

ри навлегуваат во елементите на прекршувањето за да извршат основни уставни функции:

Со реконфигурирање на моќта тие дефинираат нови структури на управување – аранжмани за поделба на моќта (Lijphart, 1977; Hartzell & Hoddie, 2007), територијална автономија или децентрализација (Wolff, 2009) и односот меѓу државните органи (извршна, законодавна, судска). Со договорите можат да се воспостават нови институции, централни за пост-конфликтниот поредок, како што се комисии за човекови права, комисии за вистина, изборни тела и уставните судови (Bell, 2008, Ch. 5; Sriram, 2008).

Со редефинирање на членството и идентитетот, договорите се занимаваат со фундаментални прашања за државјанството, правата на малцинствата, враќањето на бегалците и, што е клучно, односот помеѓу државата и претходно исклучените или бунтовни групи (бунтовници, етно-национални малцинства) (Бел, 2000, стр. 80–120; МекГари и О’Лири, 2004). Генерално, тие се обидуваат да ја реконструираат политичката заедница под нови, постконфликтни услови.

Со воспоставување основни правила и принципи во рамки на договорите, се поставуваат основните принципи за новиот политички поредок, вградувајќи норми како што се заштитата на човековите права, владеењето на правото, демократското управување, еднаквоста и механизмите за споделување на ресурсите директно во мировниот договор (Bell, 2008; O’Flynn & Russell, 2005). Оваа „конституционализација“ според Бел се случува без оглед на формалниот статус на договорот во рамките на постојната правна хиерархија, создавајќи хибриден правен простор – „*lex pacificatoria*“ – со што го премостува поредокот пред конфликтот и замислената иднина (Bell, 2008).

Надоврзувајќи се на уставната анализа, Бел тврди дека мировните договори генерираат посебен корпус на закони–„*lex pacificatoria*“ (право на миротворците) (Бел, 2008). Ова не претставува традиционално меѓународно право (договорно право), ниту пак, е чисто домашно уставно или законско право. Тоа претставува нов, хибриден, транснационален правен поредок што произлегува од единствениот контекст на мировните преговори и нивните последици. Дефинирачки карактеристики на „правото на миротворците“ вклучуваат неколку елементи. Првенствено хибридноста, којашто е намерен и неопходен амалгам, кој ги спојува нормите на меѓународното право (човекови права, хуманитарно право, аспекти на државна одговорност), домашните уставни и правни принципи, динамиката на склучување политички договори и честопати, обичајните или локалните норми (Бел, 2008, стр. 3–5; Тејтел, 2000). Оваа хибридноста ја одразува сложената реалност на мировните дејствија. Неговиот легитимитет и содржина произлегуваат од самиот процес на преговори, во кој се вклучени различни актери (државни претставници, водачи на недржавни актери, меѓународни медијатори, понекогаш набљудувачи на граѓанското општество), а не од традиционалните извори на правен авторитет (Бел, 2008, стр. 10–15).

Договорот сперед Бел е „закон“ со тоа што страните се согласиле со него како излез од насилиството. Нормативна двосмисленост и конструктивна нејасност се уште една од карактеристиките на „*lex pacificatoria*“. Препознавајќи ја потребата од обезбедување потписи од страни кои честопати имаат дијаметрално спротивставени визии за решението, *lex pacificatoria* може намерно да содржи двосмислени, нејасни, па дури и контрадикторни одредби („конструктивна двосмисленост“) (Bell, 2000, стр. 250–260; Zartman, 1989). Затоа се бара континуирано толкување, преговори или опорување за време на имплементацијата на договореното. *Lex pacificatoria* не е статична, напротив има динамична и еволутивна природа. Таа еволуира преку механизмите воспоставени за имплементација (комисии, судови), судско толкување (особено од нови или реформирани уставни судови задолжени за примена на договорот), последователни договори или протоколи и практичните реалности со кои се среќаваат на терен (Bell, 2008, Ch. 7; Cousens et al., 2001). Таа е „закон“ во процес на донесување.

Понатаму, Бел фундаментално ја менува временската перспектива односно илузијата дека со потпишување на мировниот договор престанува и конфликтот, нагласувајќи дека церемонијата на потпишување е само еден момент во рамките на многу подолг, нелинеарен континуум (Бел, 2000, 2008). „Договорот“ опфаќа повеќе, честопати преклопувачки фази. Според тоа, претпреговорите сечестопати долготрајна и тајна фаза што вклучува мерки за градење доверба, воспоставување комуникациски канали, дефинирање агенди и одредување на учеството (Зартман, 1989; Ванис-Сент Џон, 2011). Оваа фаза критички го обликува она што станува предмет на преговори и кој ќе има место на масата. Самиот процес на преговарање се карактеризира со динамика на размена на моќ, компромиси и стратешки избори. Инклузивноста (или ексклузивноста) на овој процес длабоко влијае на суштината на текстот и неговата перципирана легитимност (Paffenholz, 2014; Nilsson, 2012).

Критичната, често занемарена и неизбежно долготрајна фаза е процесот на имплементацијата каде што одредбите од договорот се применуваат во пракса. Бел го истакнува „преговарањето за имплементација“ (Бел, 2000, стр. 200–220) како – континуираното повторно преговарање и прилагодување што се случува кога актерите се соочуваат со непредвидени пречки, се спротивставуваат на одредбите или се обидуваат да ги реинтерпретираат условите во нивна корист (Стедман и др., 2002; Ванис-Сент Џон и Кју, 2008). Ова е фазата каде што многу договори ефикасно успеваат или не успеваат, односно се соочуваат со формални или неформални процеси за измена, ажурирање или замена на договорот врз основа на променливите политички состојби, неуспесите во имплементацијата или еволуирачките потреби на страните (Бел, 2008, стр. 225–240). Мировните договори ретко се конечни и се соочени со повторно преговарање, преглед и измена на деловите кои се покажуваат како непробродливи или неприменливи.

Во теориските основи на Бел мировните договори се идентификувани како клучни инструменти на т.н. „исцениран конституционализам“ (Бел, 2006, 2008). Препознавајќи ја невозможност веднаш да се воспостави целосно легитимен и функционален траен поредок во услови на кршливост на општествата, во договорите севметнува фазна транзиција. Тие вообичаено вклучуваат привремени аранжмани, односно воспоставување на преодни структури на моќ (владини тела, заеднички комитети), критични безбедносни аранжмани (прекин на огнот, DDR-разоружување, демобилизација, реинтеграција) и привремени правни рамки коишто ќе важат сè додека не се воспостават трајни институции (Бел, 2008, поглавје 6; Харцел и Ходи, 2007). Донесувањето устав или измени низ соодветен процес кој ќе обезбеди поинклузивен, партиципативен и честопати подолг процес за изготвување на траен устав, најчестое воден од принципите и структурите содржани во самиот мировен договор (Бел, 2008; Самуелс, 2006). Договорот, според Бел, делува како „привремен устав“. Справувањето со злосторствата од минатото преку интегрирана транзициска правда (ТП) се смета за структурно поврзано со градењето легитимни идни институции. Клучен начин е намерното преплетување на механизмите на ТП (комисии за вистината, програми за репарации, институционални реформи, понекогаш обвинителства или хибридни трибунали) директно во уставниот и владините планови за реструктурирање наведени во договорот (Бел, 2000, поглавје 7; 2008, поглавје 8; Тејтел, 2000).

Бел исто така забележува една фундаментална тензија што ги проткајува мировните договори: конфликт помеѓу прагматичната потреба за договор (кој честопати е посредуван од елити, првенствено фокусирани на запирање на насилството и на поделба на власта) и долгорочната потреба за легитимни, ефикасни и инклузивни државни институции што ќе им служат на сите граѓани (Бел, 2000, стр. 15–30). Мировните договори, по својата природа како договорени спогодби што го прекинуваат насилството, честопати даваат приоритет на првото, што најчесто доведува до повторување на проблемите. Договорите донесени преку договарање за поделба на власта и дизајнирани да ги вклучат завојуваните фракции во државата, можат да ги зацврстат поделените етно-политички идентитети, да ги овластат неодговорните лидери или да ги заштитат сторителите на злосторства од примена на правда (Sisk, 1996; Rothchild & Roeder, 2005). Не ретко „договорот“ може да ги зацврсти самите поделби што го поттикнуваат конфликтот.

Амбициозните одредби во договорите за градење држава, човекови права, владеење на правото и социо-економска трансформација честопати немаат поддршка, односно потребна политичка волја, финансиски ресурси, технички капацитет или вистинска посветеност за ефективна имплементација (Честерман, 2004; Кол и Вајет, 2008). Јазот помеѓу текстот на договорот и реалноста може да биде огромен и да создаде недостатоци и дефицит во имплементацијата. Договорите дизајнирани за краткорочна

стабилност и градење доверба содржат „лепливи“ привремени одредби (на пр., сложени позиции за поделба на власта или посебни мнозинства) кои честопати се вкоренуваат и е неверојатно тешко да се демонтираат што го попречуваат развојот на поефикасни, порепрезентативни и поодговорни постојани институции (Бел, 2008, стр. 183–190; Родер и Ротчилд, 2005).

Основно значење за теоријата за решавање конфликти

Теоријата на Бел фундаментално го преобликуваше теоретскиот пејзаж на решавањето конфликти и мировните студии, предизвикувајќи ги ортодоксите и нудејќи нови аналитички алатки. Претходните доминантни парадигми, честопати колективно критикувани како „Либерален мир“, претпоставуваа релативно линеарна, технократска транзиција што вклучуваше истовремена демократизација, маркетингизација, промоција на владеењето на правото и градење држава, водена од меѓународни актери (Париз, 2004; Ричмонд, 2005).

Трудовите на Бел понудија моќни контра-наративи. Таа укажува како мировните договори се инхерентно хибридни, со спојување на либералните норми и институционалните рецепти со локалните политички реалности, нелибералните компромиси (на пр., амнестиите, поделба на власта со злоупотребувачи на права) и нелибералните форми на легитимитет (Бел, 2008; Мек Гинти, 2011). Моделот на либерален мир беше откриен како идеален тип што ретко се совпаѓа со хаотичната реалност во конфликтните општества. Бел го пренасочи вниманието кон мировните договори како првенствено политички спогодби за основните прашања за распределба на моќ, признавање на идентитетот и контрола на ресурсите, наместо само технички планови за увоз на либерални институции (Бел, 2008; Натан, 2006). Таа укажува како политиката, а не само техничката помош, го движи процесот. Со нагласување на специфичната за контекстот во кој се одвива, договорена природа на секој договор и резултирачката единствена *lex pacificatoria*, Бел фундаментално ја оспорува идејата за модел на мир „една големина за сите“ промовиран од голем дел од либералното размислување за мир (Ричмонд, 2011; Мек Гинти, 2011).

Бел исто така го заштити проучувањето на правото во мировните процеси од тоа да биде или отфрлено како ирелевантно во лицето на „реалполитиката“ или наивно третирано како неутрален лек. Таа ја демонстрира неговата конститутивна моќ и политичка природа со тоа што, особено *lex pacificatoria*, не е само ограничување за актерите; тоа активно ја обликува новата политичка реалност, ги дефинира идентитетите и правата на актерите, ги структурира институциите и влијае на нивните стратегии (Bell, 2008; Kennedy, 2002). Правото како што таа го потенцира, го гради новиот постконфликтен поредок. Уште повеќе, правото може да се третира и како спорно подрачје. Правните одредби во договорите стануваат

централни места на постојана борба за време на имплементацијата. Актерите стратешки се повикуваат, толкуваат, игнорираат или манипулираат со правни текстови за да ги унапредат своите интереси, да се спротивстават на промените или да добијат предност (Bell, 2000; Cousens et al., 2001). Во таа смисла законот е и оружје и штит. Бел нагласува и како изборот на правен јазик (обврзувачки договор наспроти политички договор), рамки (меѓународен наспроти домашен) и механизми за спроведување е длабоко политички, одразувајќи ги балансите на моќ и стратешките пресметки за време на преговорите (Бел, 2000, стр. 60–80; 2008, стр. 100–120).

Процесот на имплементација ги разбива симплистичките бинарни поими за договорите „успех“ (потпишување) или „неуспех“ (колапс). Бел ги принудува научниците да усвојат понијансирана, лонгитудинална перспектива при анализирање на траекториите на имплементација. Успехот бара испитување како договорите еволуираат, се адаптираат, стагнираат или се распаѓаат со текот на времето преку преговарање за имплементација, менување на контекстите и стратегиите кои ги применуваат актерите (Stedman et al., 2002; Wanis-St. John, 2011). Процесот на имплементација може да има делумни и ненамерни исходи. Некои цели можат да се постигнат (на пр., стабилен прекин на огнот, интеграција на бунтовниците), додека во други не успеваат (на пр., помирување, социо-економска трансформација, правда) (Call, 2012). Тие исто така можат да произведат ненамерни последици, како што се вкоренување на корупцијата или создавање нови маргинализирани групи (Pouligny, 2006). Крајната мерка за успехот на еден договор, според рамката на Бел, не е само прекинувањето на насилството, туку и дали тој го олеснува појавувањето на одржлив, легитимен и одговорен уставен поредок способен за мирно управување со конфликтите (Бел, 2008; Самуелс, 2006). Тоа е долгорочен, честопати генерациски проект.

Теориската рамка на Бел бара анализа на повеќе, меѓусебно поврзани нивоа. Договорите ги решаваат (или не успеваат да ги решат) грижителите кои се соочува локалното население. Во таа смисла, динамиката на локалната моќ и субнационалните конфликти може да продолжат да тлеат или одново да се појават (Mac Ginty & Richmond, 2013; Autesserre, 2010) доколку не се овозможи „локален пресврт“ на локално/национално ниво. На меѓународно ниво клучната е улогата на медијаторите, гарантите, донаторите, меѓународните организации и нормите на меѓународното право во обликувањето на динамиката на преговорите, суштината на договорите и ресурсите/притисокот што се достапни за имплементација (Beardsley, 2011; Hellmüller, 2018). На транснационално нивосамиот *lex pacificatoria* претставува посебно транснационално правно поле, поврзувајќи ги локалните преговори со глобалните норми и практики (Bell, 2008).

Бел, исто така, бара внимание за различните актери надвор од државните и бунтовничките елити, вклучувајќи ги женските групи, организациите на граѓанското општество, здруженијата на жртвите, традицио-

налните лидери, религиозните групи и заедниците на дијаспората. Нејзината работа имплицитно и експлицитно ја поддржува анализата за тоа како овие актери влијаат, се исклучени од или се засегнати од процесот на договор, и формално и неформално (Paffenholz, 2014; Nilsson, 2012; Bell & O'Rourke, 2010).

Трансформативно влијание врз практиката за градење мир

Сознанијата на Бел длабоко влијаеја врз начинот на кој медијаторите, преговарачите, имплементаторите и поддржувачките меѓународни актери пристапуваат кон мировните договори, иако преведувањето на теоријата во пракса беше и останува голем предизвик. Преговарачите и медијаторите сега се многу посвесни дека ефикасно изготвуваат привремени уставни со длабоки долгорочни импликации. Ова поттикнува поголемо внимание на кохерентноста на рамките на управувањето, заштитата на човековите права во рамките на структурите на моќ, редоследот на реформите и односот помеѓу различните институционални компоненти (на пр., реформа на безбедносниот сектор поврзана со поделба на политичката моќ) (Darby & Mac Ginty, 2008; Nathan, 2006). Практичарите ја разбираат корисноста од „конструктивната двосмисленост“ за постигнување договори, но се сè повеќе стратешки насочени кон тоа каде и како се користи. Постои поголем акцент на развивање појасни механизми во рамките на договорот за решавање на двосмисленостите за време на имплементацијата, како што се независни комисии, уставни судови со специфични мандати или детални временски рокови за имплементација со клаузули за преглед (Bell, 2000; Wanis-St. John, 2011). Колумбискиот конечен договор (2016) го илустрира ова, со својата сложена, но детална архитектура за имплементација. Концептот на Бел за „фазен конституционализам“ обезбедува практична рамка за дизајнирање пореални транзиции. Договорите сè поексплицитно ги поврзуваат привремените аранжмани со задолжителните процеси на трајно донесување устав и ги вградуваат механизмите за транзициска правда во рамките на пошироката временска рамка за реформа на управувањето (Бел, 2008; Самуелс, 2006).

Основната порака на Бел – дека потпишувањето е само почеток – катализираше значителна промена во практиката. Сега се става многу поголем акцент на развивање детални планови за имплементација, рамки за следење, стратегии за мобилизација на ресурси и идентификување на одговорни актери за време или дури и пред завршувањето на преговорите, наместо како дополнителна мисла (Wanis-St. John & Kew, 2008; Hellmüller, 2018). Така Колумбискиот договор се издвојува по своите обемни анекси за имплементација. Меѓународните актери сè повеќе обезбедуваат одржлива поддршка на специфичните институции овластени со договори за надгледување на имплементацијата, како што се независни комисии за имплементација, тела за следење на прекинот на огнот, агенции за враќање на

земјиштето и, што е клучно, уставните судови задолжени за толкување на договорот (Cousens & Kumar, 2001; Hellmüller, 2018).

Практичарите се повеќе свесни за реалноста дека договорот ќе биде постојано тестиран и повторно преговаран за време на имплементацијата. Стратегиите сега се фокусираат на создавање простори и процеси (на пр., заеднички комитети, конференции за преглед) за конструктивно управување со ова неизбежно преговарање, спречувајќи повторното преговарање да прерасне во повторна ескалација (Stedman et al., 2002; Bell, 2000).

Иако практиката честопати не успева, анализата на Бел обезбедува моќна концептуална основа за застапување на инклузивноста. Нејзината теорија нагласува како исклучувањето на клучните општествени групи (жени, малцинства, жртви, млади) од процесот на преговори фундаментално ја поткопува легитимноста, сопственоста и долгорочната одржливост на договорот и резултирачкиот политички поредок (Bell & O'Rourke, 2010; Paffenholz, 2014; Nilsson, 2012). Со исклучувањето се ризикува да се создадат нови проблеми и поплаки. Рамката на Бел поддржува повици за значајни механизми за учество во текот на целиот процес – претпреговори, преговори, имплементација и преглед – не само симболично вклучување или консултации (Paffenholz, 2014; UN Women, 2015). Ова вклучува квоти за директно учество на жените во делегациите. Теоријата бара договорите експлицитно да ги адресираат поплаките засновани на идентитетот, историските неправди и структурните нерамнотежи на моќта што го поттикнува конфликтот, движејќи се подалеку од чисто техничките формули за поделба на моќта за да вклучат признавање, културни права и мерки за прераспределба (Wolff, 2009; McGarry & O'Leary, 2004).

Практичарите се теоретски подобро опремени да се движат подалеку од стандардизираниите шаблони. Акцентот на Бел врз уникатниот *lex pacificatoria* што произлегува од секој контекст ги поттикнува медијаторите и советниците да се спротивстават на наметнувањето стандардизирани модели и наместо тоа да се фокусираат на олеснување на преговорите што ги одразуваат локалните политички реалности, рамнотежата на моќта, историските контексти и културните норми (Mac Ginty, 2011; Richmond, 2011). Разбирањето на *lex pacificatoria* им помага на практичарите да работат во рамките на хаотичниот хибриден правно-политички простор на постдоговорните транзиции, спојувајќи ги меѓународните стандарди и притисоци со локално легитимни, иако понекогаш нелиберални, решенија и толкувања (Bell, 2008; Sriram, 2008). Теоријата ги охрабрува практичарите да ја препознаат потенцијалната улога (и ограничувања) на недржавните правосудни системи, традиционалните структури на управување и локалните практики за воспоставување мир во рамките на поширокиот мировен процес и постдоговорниот поредок, истражувајќи како тие можат да се признаат или прифатат во рамките на формалната рамка на договорот (Mac Ginty & Richmond, 2013; Isser, 2011).

Критички ангажман: Ограничувања, предизвици и контраперспективи

И покрај нејзината огромна вредност, теоријата на Бел, како и секоја голема рамка, се соочува со значајни критики и открива тековни предизвици коишто бараат внимание. Фокусот на Бел на договорите како уставни трансформатори по својата природа ја привилегира државата како примарен локус на моќ и крајна цел на реструктурирањето (Mac Ginty, 2011; Richmond, 2011). Оваа перспектива ризикува маргинализирање на недржавните и локалните актери со тоа што може да предизвика потценување на упорноста, легитимитетот и ефикасноста на алтернативните системи на управување (вообичаени, религиозни, клановски, администрирани од недржавни актери) кои можат да работат заедно, да се натпреваруваат или да се спротивставуваат на интеграцијата во постдоговорната државна рамка (Mac Ginty, 2011; Boege et al., 2009). Теоријата се бори целосно да ги опфати „хибридните политички поредоци“ каде што државната власт е слаба или оспорена. Сепак, рамката е помалку вешта во објаснувањето на мировните процеси во конфликти доминирани од нетериторијални транснационални актери (на пр., цихадистички мрежи како ИСИС или филијали на Ал Каеда), криминални синдикати или каде што регионалната динамика е примарен двигател, во ситуации каде што традиционалните договори за реструктурирање на државата често се ирелевантни или невозможни (Moghadam, 2017; Björnehed & Kovacs, 2019). Понатаму, иако Бел го признава проблемот, нејзината рамка првенствено ги анализира спогодбите помеѓу елитите вградени во текстот и неговата динамика на имплементација на високо ниво. Критичарите сметаат декатоа ја занемарува улогата на граѓаните и отпорот, ја намалува улогата на локалните заедници, социјалните движења, женските групи и обичните граѓани во обликувањето на динамиката на мирот (или конфликтот) независно, паралелно или дури и во спротивност со формалниот процес на договор управуван од елитата (Mac Ginty & Richmond, 2013; Autesserre, 2010, 2014). Мирот често се гради (или поткопува) одоздола. Договорите помеѓу елитите може да ги замрзнат политичките конфликти на високо ниво, но честопати прават малку за да се справат со основните социо-економски нееднаквости, локализираните конфликти за ресурси, земјишните спорови или криминалното насилство што продолжуваат да ја поттикнуваат несигурноста и страдањето на ниво на заедницата (Kalyvas, 2006; Mampilly, 2011). Иако се забележуваат празнините во имплементацијата, рамката би можела подлабоко да ги интегрира теориите за секојдневниот отпор (Скот, 1985), формирањето хибридни политички поредоци што произлегуваат од локалните практики, а не од формалните договори (Боеџ и др., 2009) и како локалните актери креативно ги поткопуваат, адаптираат или игнорираат елитните договори за да ги задоволат сопствените потреби и да се снајдат во несигурноста (Мек Гинти, 2011).

Иако описно се чини моќен, концептот на *lex pacificatoria* е полн со нормативни тензии и практични предизвици. Дали признавањето на *lex pacificatoria* како „закон“ ненамерно ги легитимира договорите што содржат длабоко проблематични одредби, како што се генерални амнестији за масовни злосторства, имунитети за воени злосторници или договори за поделба на власта што наградуваат насилство и ја поткопуваат одговорноста, потенцијално кршејќи ги императивните норми (*jus cogens*) на меѓународното право (Snyder & Vinjamuri, 2003/4; Sriram, 2004)? Дали давањето приоритет на мирот пред правдата станува правно санкционирано? На *lex pacificatoria* честопати му недостасуваат робусни, независни механизми за спроведување во споредба со воспоставените домашни правни системи или меѓународните судови. Неговата ефикасност во голема мера зависи од континуираната политичка волја на потписниците и меѓународните гаранции, што го прави по природа кревок и подложен на ерозија или колапс доколку се промени динамиката на моќ (Call, 2012; Stedman et al., 2002).

Иако теоретски звучи предвидлив, практичната примена на фазниот конституционализам се соочува со значителни пречки. На пример, владите со поделба на власта, сложените механизми за вето и другите транзициски аранжмани дизајнирани за краткорочна стабилност честопати се покажуваат неверојатно тешки за демантирање. Елитите кои имаат корист од овие аранжмани се спротивставуваат на преминувањето кон помнозински или поедноставени системи, што доведува до „лепливи институции“ кои го попречуваат демократскиот развој, одговорноста и ефикасното управување (на пр., Босна и Херцеговина, Либан, Ирак) (Roeder & Rothchild, 2005; Bell, 2008, стр. 183–190). Понатаму, задолжителниот партиципативен процес на донесување устави честопати станува заглавен или заробен од елитите кои сакаат да ги зачуваат своите предности стекнати во мировниот договор. Ветувањето за полегитимен траен поредок може да остане неисполнето, оставајќи го привремениот договор како де факто устав на неодредено време (на пр., долготрајните борби на Непал) (Samuels, 2006; Brandt et al., 2011). Интегрирањето на транзициската правда во уставниот договор може да доведе до нејзино потчинување на политичката целесобразност. Механизмите за одговорност може да бидат ослабени или одложени (на пр., одложени гонења, слаби комисии за вистина) за да се обезбедат потписите на моќни актери вмешани во злосторствата, поткопувајќи ги правата на жртвите и потенцијалот за вистинско помирување (Снајдер и Виџамури, 2003/4; Бел, 2009).

Иако Бел значително придонесе за феминистичката анализа на мировните договори во подоцнежните трудови (на пр., Бел и О’Рурк, 2010), нејзината основна теоретска рамка првично посвети помалку систематско внимание на родовата динамика. Критиките истакнуваат зајакнување на патријархалните структури со тоа што спогодбите помеѓу елитите, честопати преговарани првенствено од мажи кои претставуваат милитаризирани фракции, имаат тенденција да даваат приоритет на воената и

политичката поделба на моќта, честопати занемарувајќи ги или активно отфрлајќи ги правата на жените, родовата еднаквост и прашања како што е сексуалното насилство. На тој начин, договорите можат да ги зајакнат патријархалните структури и норми (True, 2012; Ní Aoláin et al., 2011; Krause, 2021). „Договорот“ честопати станува патријархален договор. Анализирањето на формалниот текст на договорот за одредбите за родова еднаквост (што Бел и О’Рурк, 2010, ефикасно го прават) може да ги маскира неформалните начини на кои жените и родовите прашања се маргинализирани низ процесите на преговори и имплементација – преку исклучување од заткулисни договори, заплашување или девалвирање на „женските прашања“ како секундарни во однос на „цврстата“ безбедност (Paffenholz et al., 2016; Ní Aoláin, 2009). Теоријата исто така не интегрира длабински анализа за тоа како доминантните машкости ја обликуваат динамиката на конфликтот, однесувањето на преговарачките елити, видовите безбедност што се приоритизираат и, следствено, суштината на постигнатите договори (Myrtilinen et al., 2017; Cohn, 2013).

Големата сила на Бел – доловувањето на вродената комплексност, хибридноста и динамичноста на мировните договори – исто така претставува значаен предизвик. Опишаната комплексност може да биде огромна за практичарите кои бараат јасни, практични насоки за медијација, поддршка за преговори или планирање на имплементација. Преведувањето на богатите теоретски сознанија во практични, специфични за контекстот оперативни алатки и методологии останува значителен јаз (Хелмилер, 2018). Иако нагласува контекстуална чувствителност, теоријата на Бел нуди ограничени конкретни упатства за тоа како ефикасно да се анализираат специфични локални контексти, динамика на моќ и институционални пејзажи за да се информираат стратегиите за дизајнирање на договори и нивна имплементација на начини што навистина одат подалеку од шематските планови. Теоријата ја истакнува и потребата од флексибилност и прилагодување за време на имплементацијата („преговарање за имплементација“), но практичарите исто така бараат одреден степен на предвидливост и стабилност за да изградат доверба и да координираат дејствија. Изнаоѓањето на оваа рамнотежа е сложено и тешко.

Современа релевантност и дебати

И покрај критиките, рамката на Бел останува многу релевантна за разбирање и справување со современите предизвици во мировниот процес. Нејзиниот фокус на договорите како процеси, а не како крајни точки, и на „договорите за имплементација“ е клучен за анализа на застојани или „замрзнати“ мировни процеси (на пр. Кипар, Израел–Палестина, Запад на Сахара). Тоа помага да се објасни како договорите можат да останат политички релевантни референтни точки дури и без целосна имплементација, обликувајќи го дискурсот и ограничувајќи ги опциите (Aggestam &

Björkdahl, 2019). Теоријата обезбедува основни алатки за разбирање на ерозијата на мировниот договор и демократското уназадување (на пр., Јужен Судан по 2011 година, Мали по 2012 година, Авганистан по 2021 година). Таа осветлува како елитите намерно ги поткопуваат, преиспитуваат или занемаруваат одредбите од договорот, искористувајќи ги двосмисленостите или ослабувајќи ги механизмите за имплементација (Call, 2012; Jarstad & Belloni, 2012). Како дигиталните технологии влијаат врз процесот на преговори (на пр., дигитални повратни канали, шифрирана комуникација), дисеминацијата и јавното разбирање на текстовите на договорите, следењето на усогласеноста со имплементацијата и мобилизацијата на домашната и транснационалната јавност? Рамката на Бел за процесот и еволутивното право треба да се прилагоди на овој нов контекст (Бел, 2021; Левингер, 2020). Бидејќи недостигот на ресурси и климатските влијанија сè повеќе ги влошуваат или поттикнуваат конфликтите, како мировните договори можат подобро да го интегрираат управувањето со животната средина, правичната распределба на ресурсите, стратегиите за адаптација на климата и отпорноста на катастрофи како основни уставни прашања? Фокусот на Бел на реструктурирање на односите држава–општество и основните правила е од клучно значење овде (Krampe et al., 2021; Matthew, 2014). Променливиот меѓународен поредок (подемот на незападните сили како Кина, предизвиците за либералните норми, фрагментацијата меѓу традиционалните медијатори) влијае врз стиловите на медијација, содржината на договорите и природата на новите *lex pacificatoria*. Транснационалната лека на Бел е од суштинско значење за анализа на овие промени и потенцијалната појава на алтернативни модели за мир (Hellmüller & Zahar, 2021; Wanis-St. John, 2019).

Заклучок

Теоријата за мировни договори на Кристин Бел претставува голем придонес во областите на решавање конфликти и градење мир. Со фундаментално реконцептуализирање на договорите како динамични, конститутивни, уставни процеси што генерираат уникатен хибриден правен поредок (*lex pacificatoria*), таа обезбеди неспоредлива аналитичка рамка. Нејзината работа ги разблска симплистичките ставови, разоткривајќи ја длабоката преплетканост на правото и политиката во транзициите, истакнувајќи ја критичната важност на фазата на имплементација, осветлувајќи ја тензијата помеѓу елитните договори и легитимните институции и нудејќи моќна критика на стандардизираниите либерални модели на мир. Нејзиното влијание врз науката е длабоко, поттикнувајќи анализа на повеќе нивоа, евалуација ориентирана кон процесите и критичко ангажирање со улогата на правото. Во пракса, таа доведе до поголема софистицираност во дизајнот на договорите, го подигна планирањето на имплементацијата,

обезбеди концептуална основа за барањата за инклузивност и ја поттикна контекстуалната чувствителност.

Сепак, теоријата не може да е лек за сите проблеми. Нејзините ограничувања се значајни и ги одразуваат пошироките предизвици во оваа област. Вродениот државно-центризам ризикува маргинализирање на недржавните аспекти и транснационалните конфликти. Фокусот на спогодбите помеѓу елитите може да ја замагли потребата од општествената вклученост и постојаните локални конфликти. Описната моќ на *lex pacificatoria* се справува со нормативните дилеми во врска со легитимитетот и правдата. Фазниот конституционализам честопати се сопнува пред вкоренетите интереси. Родовата динамика, иако е обработена во подоцнежните дела на Бел, бара подлабока интеграција во основната рамка. Најважно од сè, комплексноста на теоријата може да биде сериозен предизвик за операционализација.

Сепак, овие критики не ја намалуваат основната вредност на теоријата; тие осветлуваат суштински патишта за усовршување, контекстуална примена и дијалог со други перспективи, особено оние што нагласуваат хибридноста, локална агенција и род. Делото на Бел бара да се вклучиме во мировните договори во целата нивна хаотична, контрадикторна и трансформативна сложеност. Нè принудува да гледаме подалеку од церемонијата на потпишување, да го разбереме договорот како жив процес постојано преобликуван од моќ, закон, оспорување и непредвидени настани. Нè потсетува дека мирот не е дестинација постигната со документ, туку кревок, договорен и тековен уставен проект што бара постојана будност и прилагодување.

Како што се појавуваат нови предизвици – од дигиталната медијација и климатскиот конфликт до променливата динамика на глобалната моќ – архитектониката на согласност на Бел ги обезбедува суштинските, иако еволуирачки, планови и критичната лека потребна за навигација на постојано сложеното и оспорувано градилиште на одржлив мир. Нејзината работа останува неопходен компас, кој не бара слепо придржување, туку континуирано критичко ангажирање и креативно прилагодување.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Aggestam, K., & Björkdahl, A. (Eds.). (2019). *Peacebuilding and friction: Global and local encounters in post-conflict societies*. Routledge.
- Autesserre, S. (2010). *The trouble with the Congo: Local violence and the failure of international peacebuilding*. Cambridge University Press.
- Autesserre, S. (2014). *Peaceland: Conflict resolution and the everyday politics of international intervention*. Cambridge University Press.
- Beardsley, K. (2011). *The mediation dilemma*. Cornell University Press.
- Bell, C. (2000). *Peace agreements and human rights*. Oxford University Press.
- Bell, C. (2006). *On the law of peace: Peace agreements and the lex pacificatoria* [Doctoral dissertation, University of Edinburgh]. Edinburgh Research Archive. <https://era.ed.ac.uk/handle/1842/23220> (Often cited as 2008 based on book publication).
- Bell, C. (2008). Peace agreements: Their nature and legal status. *The American Journal of International Law*, 100(2), 373–412. <https://doi.org/10.2307/3519202>
- Bell, C. (2009). Transitional justice, interdisciplinarity and the state of the 'field' or 'non-field'. *International Journal of Transitional Justice*, 3(1), 5–27. <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijn044>
- Bell, C. (2021). Digital technologies and the changing practices of peace mediation. *International Negotiation*, 26(3), 379–399. <https://doi.org/10.1163/15718069-bja10030>
- Bell, C., & O'Rourke, C. (2010). Peace agreements or pieces of paper? The impact of UNSC resolution 1325 on peace processes and their agreements. *International and Comparative Law Quarterly*, 59(4), 941–980. <https://doi.org/10.1017/S002058931000062X>
- Björnehed, E., & Kovacs, M. S. (2019). Peacemaking in the new wars: Bargaining with non-state armed groups. *Conflict, Security & Development*, 19(6), 553–574. <https://doi.org/10.1080/14678802.2019.1683161>
- Boege, V., Brown, M. A., Clements, K. P., & Nolan, A. (2009). On hybrid political orders and emerging states: State formation in the context of 'fragility'. In *Berghof Handbook Dialogue No. 8*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management.
- Brandt, M., Cottrell, J., Ghai, Y., & Regan, A. (2011). *Constitution-making and reform: Options for the process*. Interpeace.

- Call, C. T. (2012). *Why peace fails: The causes and prevention of civil war recurrence*. Georgetown University Press.
- Call, C. T., & Wyeth, V. (Eds.). (2008). *Building states to build peace*. Lynne Rienner Publishers.
- Chandler, D. (2006). *Empire in denial: The politics of state-building*. Pluto Press.
- Chesterman, S. (2004). *You, the people: The United Nations, transitional administration, and state-building*. Oxford University Press.
- Cohn, C. (Ed.). (2013). *Women and wars: Contested histories, uncertain futures*. Polity Press.
- Cousens, E. M., & Kumar, C. (Eds.). (2001). *Peacebuilding as politics: Cultivating peace in fragile societies*. Lynne Rienner Publishers.
- Cousens, E. M., Chetan, K., & Wermester, K. (Eds.). (2001). *Peacebuilding as politics: Cultivating peace in fragile societies*. Lynne Rienner Publishers.
- Darby, J., & Mac Ginty, R. (Eds.). (2008). *Contemporary peacemaking: Conflict, peace processes and post-war reconstruction* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
- Hartzell, C., & Hoddie, M. (2007). *Crafting peace: Power-sharing institutions and the negotiated settlement of civil wars*. Pennsylvania State University Press.
- Hellmüller, S. (2018). *The interaction between local and international peacebuilding actors: Partners for peace*. Palgrave Macmillan.
- Hellmüller, S., & Zahar, M. (Eds.). (2021). *Negotiating peace: Lessons from the past for the future*. Routledge.
- Isser, D. H. (Ed.). (2011). *Customary justice and the rule of law in war-torn societies*. United States Institute of Peace Press.
- Jarstad, A. K., & Belloni, R. (2012). Introducing hybrid peace governance: Impact and prospects of liberal peacebuilding. *Global Governance*, 18(1), 1–6. <https://doi.org/10.1163/19426720-01801001>
- Kalyvas, S. N. (2006). *The logic of violence in civil war*. Cambridge University Press.
- Kennedy, D. (2002). The politics of the ineffable in the international human rights discourse. In *The politics of international law* (pp. 127–152). Hart Publishing. (Originally published 1989).
- Krause, J. (2021). *Gender dynamics in peace processes: Women's participation and influence*. Swisspeace.

- Krampe, F., Hegazi, F., & Smith, E. G. C. (2021). Sustaining peace through climate-sensitive action in fragile states. *Global Governance*, 27(1), 53–75. <https://doi.org/10.1163/19426720-02701004>
- Levinger, M. (2020). Digital technologies and peace processes: Opportunities and challenges. ICT4Peace Foundation.
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in plural societies: A comparative exploration*. Yale University Press.
- Mac Ginty, R. (2011). *International peacebuilding and local resistance: Hybrid forms of peace*. Palgrave Macmillan.
- Mac Ginty, R., & Richmond, O. P. (2013). The local turn in peace building: A critical agenda for peace. *Third World Quarterly*, 34(5), 763–783. <https://doi.org/10.1080/01436597.2013.800750>
- Mampilly, Z. C. (2011). *Rebel rulers: Insurgent governance and civilian life during war*. Cornell University Press.
- Matthew, R. A. (2014). Integrating climate change into peacebuilding. *Climatic Change*, 123(1), 83–93. <https://doi.org/10.1007/s10584-013-0894-1>
- McGarry, J., & O'Leary, B. (2004). *The Northern Ireland conflict: Consociational engagements*. Oxford University Press.
- Moghadam, A. (2017). *Nexus of global jihad: Understanding cooperation among terrorist actors*. Columbia University Press.
- Myrtilinen, H., Naujoks, J., & El-Bushra, J. (2017). *Re-thinking gender in peacebuilding*. International Alert.
- Nathan, L. (2006). *No ownership, no commitment: A guide to local ownership of security sector reform*. University of Birmingham.